

Egy új rovat margójára

1981-es évfolyamunk első számában indítottuk útjára *Kezesség* című rovatunkat, amelyben a régi *Korunk* immár legendássá vált 1936-os „román számá”-nak tradíciójára építkezve, s a magunk — maholnap negyed évszázados — rokon törekvéseihöz híven, a kortárs román művelődés előremutató, kiemelkedő teljesítményeit kívánjuk a hazai (és nem csak a hazai) magyar olvasónak rendszeresen közvetíteni. A rovat gondolata már régebben megszületett, az előzmények mellett azonban nem hagyható figyelmen kívül egy — jelképesen időben egybeeső — történelmi évfordulóra való felkészülés ösztönzése sem. Pártunk ebben az évben lesz 60 éves, megalakulására emlékezve pedig többek között ama történelmi érdemét kell felidéz-nünk, hogy megalakulásának első pillanatától kezdve harci programjába iktatta az együttélő nemzetiségek jogegyenlőségének, a román nép és a nemzeti kisebbségek közötti barátságnak és egységnek a megvalósítását. Az 1944. augusztus 23-i fordulat megnyitotta történelmi szakaszban ez a program mindennapjaink valóságába ment át, ugyanakkor erőteljes ösztönző tényező maradt a közös jövő távlataiban. A magyar és a román írók, fordítók és szerkesztők múlt év nyarán megtartott zárhe-gyi tanácskozását, amely a kölcsönös mélyebb megismerés létparancsát újból hang-súlyozta, ugyanebben a perspektívában kell értelmeznünk.

Szimbolikusnak szántuk magát a rovatcímét is. Megfogalmazásával azt a régi s egyben örökifjú igazságot akartuk ismét kifejezni, hogy e tájakon senki számára sem adatott más alternatíva, mint az együttélés. Az egymás mellett élésből viszont csak akkor bontakozik ki a barátsággal és testvériséggel rokon értelmű együttélés, ha egyre mélyebben, egyre hitelesebben megismerjük és megtanuljuk — a magunk sajátosságaiban — tisztelni egymást. Ez a megismerés — akárcsak általában az emberi gnózis — egyidejűl az érintett népek létével, illetve együttélésével, s noha kezdetei a távoli évszázadokba nyúlnak vissza, sohasem tekinthető lezártnak. Útja sokszor volt tekervényes. Az akadályok, sőt a szakadékok sem hiányoztak, amelyek a rajta való előrehaladást fékezték. Gyakran úgy tűnhetett, hogy zsákutca-ba vezet. A befejezést, a célba jutást nem ismerő pályáján tragikus összetűzésekből, az együttélő nemzetektől és nemzetiségektől idegen hatalmi érdekek meghatározta poli-tikai praktikákból származó régi elfogultságokat, előítéleteket kellett és kell le-küzdeni.

Az itt lakó népek egymásrautaltságának a kelet-európai „tejttestvériség” fo-galmába sűrített Németh László-i eszméje, amely időszerűségét mindmáig meg-örizte, annak a felismerésnek a tolmácsolására szolgált, hogy e népek számára eljött a kölcsönös megismerés, a kölcsönös közeledés, a vállalt és kimondott test-vériség pillanata. Persze, amióta a *Tanú* szerzője-szerkesztője ezt az igazságot 1932-ben leírta, radikális változások mentek végbe, és sok minden történt, főként a felszabadulás éveiben, ami biztatón a megjelölt cél irányába mutat. A történelmi feladat azonban periódusonként újrafogalmazásra és beteljesítésre vár. A garan-ciák, a közös jelen és a közös, jobb jövő biztosítékai szüntelenül megújítandók és megszilárdítandók.

Új rovatunkat a történelmi nagyságrendű közös tennivalók, az alapvetően azonos célkitűzések, az ország modern, szocialista gazdasági-társadalmi fejlődésé-hez fűződő érdekközösség szellemében szeretnők szerkeszteni.

Ennek az érdekközösségnek a szellemében szándékunk fokozott figyelmet for-dítani az időszerűnek ítélt szerkesztéspolitikai követelményekre. Ezek arra serkentek-nek, hogy nagyobb súlyt helyezzünk a művelődés etnointegratív szerepére, ebből pe-dig a *Korunk*hoz hasonló folyóiratokra az a feladat hárul, hogy az adott lehetőségek maradéktalan kiaknázásával szolgálják az információáramlást, a közösségi szellem erősödését. Mindez — tudvalevően — vitát és párbeszédet feltételez, ám termé-szetesen az sem közömbös, hogy egy szerkesztőség milyen vitaerkölcsöt képvisel, milyen dialógusokat szorgalmaz. Az utóbbiaknál maradván, nem szabad arról sem megfeledezünk, hogy a párbeszéd elválaszthatatlan az eszmi konfrontációtól. Az emberellenesség, a háborús agresszió bármilyen megnyilvánulásával szembeni kérlelhetetlenség, az azonnali, közvetlen válasz minden tudománytalan, megté-vesztő célzatú tételre a legértékesebb *Korunk*-hagyományok közé tartozik, s innen a kötelesség, hogy ezzel az örökséggel is jobban sáfárkodjunk.

Ami a szerkesztőség kezdeményezte vitákat illeti, ezek kétségtelenül meg-élénkültek, s ha nem vezettek is minden esetben a szőnyegre került kérdések tel-jes tisztázásához, bizonyosan hozzájárultak annak a kulturális életünkre jellemző

légkörnek a kialakulásához, amely — a többszólamúság és elvszerűség jegyében — a nézetek szabad kifejtésének és cseréjének kedvez. Ha a *Korunk*-dél-előttök funkcióját kezdetben főként abban láttuk, hogy megfelelő alkalmat nyújtsonak jelentős alkotók, illetve alkotások méltatására, az új évben sorra kerülő rendezvényeinken (e funkció megőrzésével) nagyobb teret kívánunk szentelni a dialektikus és történelmi materializmus szellemiségéből merítő bírálóknak, a világnézeti polémiának. Nincs vita és nincs dialógus (még a közös ideológiát képviselők között sem) a különböző felfogások szembesítése nélkül. Ahol ez elmarad, ahol a partner nem jut szóhoz, ott ismét valaminő kizárólagosság érvényesül, a párbeszéd pedig meddő monológgá torzul. A folyóiratnak feltétlenül eleven vitaforummá kell válnia, a szerkesztőség viszont nem szorítkozhat arra, hogy minden megjegyzés vagy állásfoglalás nélkül nyilvánosságához juttassa a különböző (olykor téves) véleményeket. (Ez történt ugyanis a szárhegyi megbeszélésről közölt összeállításunkban az 1980. 9. számunkban.) A *Korunk*knak tehát erőteljesebb hatást kell művelődésünkre gyakorolnia. Eppen ezért a szerkesztőség fokozottabban kívánja a romániai magyar szellemi művelődés korszerűsítését ösztökélni, sohasem elégedhet meg a pusztá — mégoly igényes — közléssel. Szerkesztői és munkatársai egyéniségének tiszteltetésével, mindig, amikor erre szükség van, hallatnia kell — az alkotó marxizmus szellemében — véleményét. A szerkesztés hétköznapjaiban sohasem szabad szem elől téveszteni a Román Kommunista Párt XII. kongresszusának határozatát, amely arra szólítja a sajtó, a rádió és a televízió munkatársait, hogy határozottabban szálljanak síkra „az újak és az előremutató tapasztalatoknak a lankadatlan érvényesítéséért minden területen, a dolgozók forradalmi, hazafias neveléséért, állandóan határozott, küzdő szellemtől áthatott álláspontra helyezkedve a negatív jelenségekkel, az idejétmúlt retrográd felfogásokkal, a haladásunkat fékező megnyilvánulások összességével szemben”.

Ezek a szempontok, ezek az elvárások a nemzedékek közötti párbeszédben — az időbeli egymásutániságot közvetítő etnokulturális információk e nélkülözhetetlen eszközeiben — is alkalmazásra várnak. A tavalyi 1—2. számunkban közölt nemzedéki kerekasztal-megbeszélés legfontosabb konklúziója éppen e párbeszéd szükségességének a hangsúlyos kimondása volt. A résztvevők — idősebbek és fiatalabbak — többsége magáévá tette azt a felfogást, hogy az egymást követő nemzedékek közötti szakadatlan információs kapcsolatok teremtik meg a közösség időbeli folyamatosságát és fennmaradásának biztosítékait. (Persze, az életképesség szempontjából nincs kisebb jelentősége a művelődés csorbítatlanságát szavatoló szinkron jellegű tájékoztatás- és hírcserének sem.) A fiatalok között elsősorban Molnár Gusztáv adott hangot ennek a felismerésnek, s ugyancsak ő volt az, aki a gyakorlatban is megkezdte már ezt a párbeszédet.

Az információközlés legfőbb eszköze — mint ismeretes — a beszéd, a szóbeli vagy írásos nyelvi közlés. Már pusztán ebből a szempontból is indokolt a nyelv iránt nálunk egyre inkább megélnéző érdeklődés, s ennek egyik megnyilvánulását a nyelvfilozófia, a nyelvkritika művelésében találjuk. Az ilyen jellegű kutatások többek között felszínre hozták, hogy a nyelvi forma elemzése és bírálata elizigátú értékű lehet a tolmácsolt gondolati tartalmakat illetően is. Nem kétséges egyrészt az sem, hogy a nyelv szüntelen változására és koronkénti megújulására az egymást követő generációk is rányomják a maguk bélyegét, másrészt a különböző eszmei, társadalompolitikai irányzatokra rendszerint egy bizonyos nyelvi, kifejezésbeli forma jellemző, ez pedig sémává, sablonná silányulhat.

E tények és ismeretek alapján kívánczik értelmezésre Molnár Gusztávnak a szárhegyi értekezleten elhangzott kijelentése, amely szerint ma művelődésünkben „mind szembeötlőbb a nyelvi törés”. (*Korunk*, 1980. 9.)

Ne vizsgáljuk most, mennyiben valós ez a látélet, mi idézte elő a diagnosztizált jelenséget, és milyenek a *tényleges* arányai. Ezúttal csupán arra utalnánk, hogy ha meg nem haladható adottságnak vesszük, akkor olyan kommunikációs rövidzárlat előidézőjévé tesszük, amely nem csupán a Molnár Gusztávtól is őszintén szorgalmazott párbeszédet, hanem a nyelv pótolhatatlan funkcióinak a gyakorlását is lehetőtlenné tenné. És itt nem csupán a nyelvnek a megismerésben, az információ közlésében — és cseréjében játszott — már említett — szerepére, hanem arra a funkciójára is gondolunk, amelyet etnikai jelképként tölt be. Minden félreértés elkerülésére: szükségesnek tartjuk a Molnár Gusztáv észlelte összetett problémakör (amely egyébként Tóth Sándor és Aradi József „vitájában” is fajsúlyos helyet kapott) szigorú tudományos ismérvek alapján való elemzését. Meggyőződésünk, hogy csak egy ilyen analízis segítheti elő az ország művelődése s az anyanyelvi kultúra szempontjából oly káros „törés” áthidalását. Ami pedig a Molnár Gusztáv említette „kodifikált kategóriákat” illeti, számunkra az alkotó marxizmus fogalomrendszere biztosítja mind a megismerés haladását, mind az ismeretek félre

nem érthető tolmácsolását, s így használatuk változatlanul szavatolja minden nemzedék számára a törésmentes eszmei-nyelvi kommunikációt. Egyébként, a kor súlyos és összetett problémáival szembesített emberi megismerés kitartó erőfeszítéseket kíván a kategóriák tartalmának, értelmének tisztázására és egymástól való elhatárolására. Ez a törekvés egy olyan tudományos szigorral kialakított nyelvezetet is feltételez, amely — a nélkülözhetetlen hajlékonysággal is rendelkezve — egyrészt sarkallja a kutatószellem egyre mélyebb behatolását a jelenségek lényegébe, másrészt pedig kizárja az ezoterikus, pontatlan megfogalmazásokat.

Nagykorú és az ország egész kultúrájába beágyazott, egyenjogú művelődésünk holnapjait kutatva — a változva megmaradás igényei szerint — a szocialista demokrácia további fejlődésének távlatában látjuk e jövőt. Az öngazgatás, a participáció követelménye nyilván nem korlátozható kizárólag az anyagi termelésre. A széles körű szocialista demokráciának az országban létrehozott intézményi-szervezeti kereteiről szólva, a néptanácsok II. kongresszusán tartott beszédében Nicolae Ceaușescu elvtárs kijelentette: „Mindent meg kell tennünk azért, hogy minél jobb körülmények között biztosítsuk e keret működését, tökéletesítését, hogy a néptömegek minden területen cselekvően részt vegyenek mindabban, amit országunkban elhatároznak és megvalósítanak.” A tudományos-művészi alkotás a szabadság ligeteiben honos; ott és akkor borul virágba, ahol és amikor a közösség iránti gondtól áthatott kutatók, gondolkodók, írók és publicisták a korparancsok megfogalmazóiként hallatják szavukat, s ugyancsak ők azok, akik — a társadalmi haladás elvárásainak és eszményeinek megfelelően — az értelem respublikájának a gondozói. Eppen ezért nem tartjuk elavultnak az írástudók felelősségét, s nem hisszük, hogy a kultúra embereinek elkötelezettsége ma már anakronizmus. Tudjuk, a dolgozószobák elszigeteltsége s a könyvtárak csendje nem egy történelmi pillanatban menedéket nyújthatott, s az önösszeszedéshez nélkülözhetetlen nyugalmat biztosíthatta. Julien Bendával és követőivel ellentétben azonban nem tartjuk áruelőknak azokat az írástudókat, akik az elefántesonttorony helyett a közélet porondját választották. Sütő Andrással együtt valljuk: „Tudomásul kell vennünk, hogy megszámlálatlanunk fő szempontja változatlanul, sőt minden kornál követelőbbben: az Élet, a Küzdelem, az Aktivitás. Mindaz, ami sokunk lényétől távol áll, a Magas Költészet szárnyai mögé húzódva.”

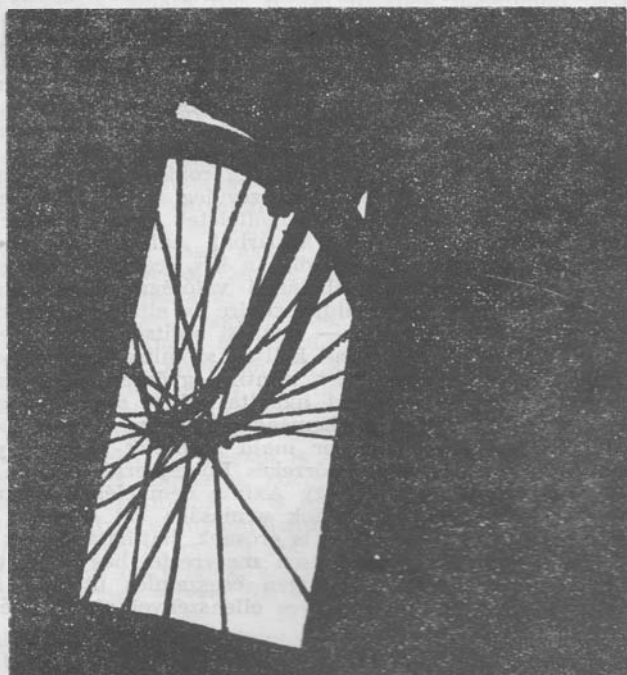
Az élet, a küzdelem, a közös érdekében kifejtett aktivitás nem lehet akadály a művészet polifóniájának, az értelem, az érvelés érvényesülésének, hisz maguk az élet törvényei igénylik a többszólamúságot, a cselekvés pedig elkerülhetetlenül kudarcba fullad, ha nem a ráció vezérli. Ezért érthetünk egyet Agoston Vilmossal, aki szárhegyi előadásában (*Korunk*, 1980. 9.) az „érvelés idejét” dicsérve, pálcát tör ama — múltból ismert — kritikus fölött, aki csak imperatívuszokat bocsát ki, és sémákat próbál a művészetre rákényszeríteni, noha hivatása az lenne, hogy védje mindazt, ami „önálló alakú, nem sematizálható, a kultúra történetében egyedülálló műalkotás”. Nyilván, követjük őt annak a fasiszta totalitarizmusnak a megújított elítélésében is, amely művészi rangra emelte a giccsot, és a hatalom önkényével számúzte az érvet. Fenntartásokat kelt viszont (sajnos, több helyen nem eléggé pontos) szövege — többek között — ott, ahol mintha ellentéteznék az esztétikumot az etikummal. Igaza van az írásaiban és egész magatartásában magasrendű erkölcsiséget sugalló szerzőnek abban, hogy az esztétikum és a művészet mérceje nem redukálható az erkölcszabvány normáira; a szépségnek megvan a maga világa és értéke. Téved viszont, amikor a vélt ellentét egyik forrását abban látja, hogy míg „az erkölcsi modellek korhoz kötöttek”, addig „a műalkotások évezredek keresztlől megőrizték önálló értéküket”. Nem akarjuk a nagy műalkotások halhatatlanságát elvitatni, és az sem kétséges számunkra, hogy az erkölcs mint társadalmi jelenség alapvetően történelmi jellegű, mindig egy adott kor szükségleteit közvetíti. Ne feledjük azonban, hogy az emberi erkölcs alakulásában — minden osztálymeghatározottság és történetiség ellenére — végig jelen vannak és hatást gyakorolnak azok az elvek és értékek is, amelyek a társas lét nélkülözhetetlen alapfeltételeiként az állandóságot, a folytonosságot képviselik. De miért kellene a homo aestheticus a homo moralissal szembeálltanunk? Etikum, esztétikum és politikum nem zárja ki mereven egymást. Ennek alátámasztására egyrészt a kezdeteitől fogva mélyen erkölcsi fogantatású romániai magyar irodalomra, másrészt arra a tradícióra is utalhatunk, amelyet többek között Jászi Oszkár neve fémjelez. E felfogás nem tekinti közkonatónak a nagy művészt, de azt hirdeti, hogy a kiemelkedő alkotó éppen nagysága folytán átérzi a kor sorsdöntő problémáit, empátiájával belehelyezi magát a milliók helyzetébe, műveivel pedig a legfontosabb emberi érdekeket, törekvéseket fejez ki. Mindezt annak a szerzőnek kell elismételniünk, aki a fiatalok közül oly értőn közeledett Fábry Zoltán emberségéhez, ahhoz az íróhoz, aki

számára a valóságirodalom egyben erkölcsi realizmust is jelentett, stószai vártáján pedig a „szellemerkölcsöt“ védelmezte?

Különös szerkesztéspolitikai gondunk marad az iskola, a nevelés ügye. Az iskolatörténeti értekezlet gazdag anyaga (*Korunk*, 1980. 7—8—9.) mindennél meggyőzőbben bizonyította, milyen szoros a kapcsolat a romániai magyar művelődés időszerű feladatai és iskoláink múltja között, az alma materek iránt észlelhető fokozott érdeklődés, a kutatók eredményes igyekezete pedig a közösség ragaszkodását fejezi ki az elődök pedagógiai öröksége s a ránk hagyott intézmények iránt. A tradíciókhoz való ragaszkodás nyilván ezen a téren sem jelent, nem jelenthet egyoldalú múltbafordulást, hisz a jelen és a jövő igényeinek kielégítése elválaszthatatlan tőle.

A romániai iskolarendszer átalakulóban van. A lap *Katedraközelben* című rovaia rendszeresebben követi majd a mélyreható metamorfózist, hogy az e téren is érvényesítendő demokratizmus követelménye szerint járuljon hozzá a megoldások kimunkálásához. E törekvés jegyében akarjuk mi is megsokszorozni erőfeszítéseinket, hogy segítsünk a technikai fejlődés, a termelés, valamint a hagyományos kultúrártékek s köztük az anyanyelvű művelődés újratermeléséhez nélkülözhetetlen információs kapcsolatrendszer igényeinek az egyeztetésében.

Gáll Ernő

Domokas Péter fotója